7 Determinant matice

Determinant určujeme jenom u čtvercových matic.

Příklad 34. *Řešte soustavu rovnic*

$$x - y = 1 \tag{4}$$
$$2x + 3y = 5. \tag{5}$$

Řešení: Soustavu řešíme například sčítací metodou. Po odečtení dvojnásobku (6) od rovnice (7) dostaneme $y = \frac{3}{5}$. Dosazením do první rovnice pak dostaneme $x = \frac{8}{5}$.

Příklad 35. *Řešte soustavu rovnic*

$$a_{11}x + a_{12}y = b_1 \tag{6}$$
$$a_{21}x + a_{22}y = b_2. \tag{7}$$

Řešení: Za předpokladu, že výraz $a_{11}a_{22} - a_{12}a_{21}$ je různý od nuly, dostáváme toto řešení:

$$x = \frac{b_1a_{22} - a_{12}b_2}{a_{11}a_{22} - a_{12}a_{21}}, \quad y = \frac{a_{11}b_2 - b_1a_{21}}{a_{11}a_{22} - a_{12}a_{21}}.$$

7.1 Užití determinantů při řešení soustavy lineárních rovnic

Cramerovo pravidlo

Dané soustavě dvou rovnic o dvou neznámých přiřadíme následující tři čtvercové matice a u každé z nich vypočítáme její determinant:

1. $A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}$ … matice soustavy

Při výpočtu determinantu této (i dalších dvou) matice uplatníme tzv. **křížové pravidlo**, které usnadňuje výpočet determinantu u matic druhého řádu:

$$\det A = a_{11} \cdot a_{22} - a_{12} \cdot a_{21}$$

2. $A_1 = \begin{bmatrix} b_1 & a_{12} \\ b_2 & a_{22} \end{bmatrix}$ … matice soustavy, u níž je **první sloupec nahrazen** sloupcovým vektorem pravých stran rovnic $B = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \end{bmatrix}$.

$$\det A_1 = b_1 \cdot a_{22} - a_{12} \cdot b_2$$

3. $A_2 = \begin{bmatrix} a_{11} & b_1 \\ a_{21} & b_2 \end{bmatrix}$ … matice soustavy, u níž je **druhý sloupec nahrazen** sloupcovým vektorem pravých stran rovnic $B = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \end{bmatrix}$:

$$\det A_2 = a_{11} \cdot b_2 - a_{12} \cdot b_2$$

Řešení dané soustavy lze potom, za předpokladu, že $\det A \neq 0$, zapsat ve tvaru

$$x = \frac{\det A_1}{\det A}, \quad y = \frac{\det A_2}{\det A}.$$

Aplikací uvedeného postupu na Příklad 34 dostaneme výsledky, které odpovídají jeho výše uvedenému řešení:

$$x = \frac{\det A_1}{\det A} = \frac{8}{5}, \quad y = \frac{\det A_2}{\det A} = \frac{3}{5}.$$

Tato metoda není spojena jenom se soustavou dvou rovnic o dvou neznámých. Lze ji použít při řešení jakékoliv (regulární) soustavy n lineárních rovnic o n neznámých. Této metodě řešení regulárních soustav se říká Cramerovo pravidlo. Obecně ji lze zapsat takto:

$$x_1 = \frac{\det A_1}{\det A}, \quad x_2 = \frac{\det A_2}{\det A}, \quad ..., \quad x_n = \frac{\det A_n}{\det A}; \quad \det A \neq 0.$$

Příklad 36. *Vypočtěte obsah rovnoběžníku, který je určen vektory* $\vec{u} = (u_1, u_2), \vec{v} = (v_1, v_2)$.

Příklad 37. *Vypočtěte obsah rovnoběžníku, který je určen vektory* $\vec{u} = (4, 1), \vec{v} = (2, 5)$.

7.2 Zápis determinantu

Uvažujme matici druhého řádu $A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}$, potom determinant matice A zapíšeme ve tvaru

$$\det A \qquad \text{nebo} \qquad \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix}.$$

V případě matice řádu 2 pak již víme, že $\det A = a_{11} \cdot a_{22} - a_{12} \cdot a_{21}$,

7.3 Výpočet determinantu

Determinant je definován (Def.7.1) pro čtvercové matice všech řádů stejně. Pro matice řádů 1, 2, 3 a 4 se ale liší obvyklé způsoby jeho výpočtu. Nyní se s nimi seznámíme.

1. Matice řádu $n = 1$:

$$A = [a_{11}]\,, \qquad \text{potom} \qquad \det A = a_{11}.$$

2. Matice řádu $n = 2$: **KŘÍŽOVÉ PRAVIDLO**

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}, \qquad \text{potom} \qquad \det A = a_{11} \cdot a_{22} - a_{12} \cdot a_{21}.$$

3. Matice řádu $n = 3$: **SARRUSOVO PRAVIDLO**

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix},$$

potom

$$\det A = (a_{11} \cdot a_{22} \cdot a_{33} + a_{12} \cdot a_{23} \cdot a_{31} + a_{13} \cdot a_{21} \cdot a_{32}) - \\ -(a_{13} \cdot a_{22} \cdot a_{31} + a_{12} \cdot a_{21} \cdot a_{33} + a_{11} \cdot a_{23} \cdot a_{32}).$$

Výpočet determinantu matice 3. řádu si usnadníme uplatněním následujícího schématického postupu:

$$A = \left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right.$$

Nejprve násobíme prvky matice v následujících třech liniích rovnoběžných s hlavní diagonálou a tyto součiny sečteme:

$$\left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right., \quad \left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right., \quad \left|\begin{array}{ccc|c} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} \end{array}\right.$$

Tak dostaneme výraz

$$(a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} + a_{13}a_{21}a_{32}) \tag{8}$$

Potom opakujeme stejný postup pro následující tři směry rovnoběžné s druhou diagonálou:

$$\left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right., \quad \left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right., \quad \left|\begin{array}{ccc|cc} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{31} & a_{32} \end{array}\right.$$

Výsledkem je výraz

$$(a_{13}a_{22}a_{31} + a_{11}a_{23}a_{32} + a_{12}a_{21}a_{33}) \tag{9}$$

Determinant matice A je potom roven rozdílu výrazů 8 a 9:

$$\det A = (a_{11}a_{22}a_{33}+a_{12}a_{23}a_{31}+a_{13}a_{21}a_{32})-(a_{13}a_{22}a_{31}+a_{11}a_{23}a_{32}+a_{12}a_{21}a_{33}).$$

4. Matice řádu $n > 3$: **ROZVOJ DETERMINANTU**

Rozvoji determinantu a jeho použití se zevrubně věnují kapitoly 7.7, 7.8.

Poznámka. Tato metoda výpočtu determinantu je použitelná pro matici jakéhokoliv řádu. Pro řády $n \leq 3$ však většinou volíme speciální metody uvedené výše.

5. TROJÚHELNÍKOVÁ MATICE

Pro čtvercové matice libovolného stupně, které mají pod nebo nad hlavní diagonálou samé nuly je determinant roven součinu prvků na hlavní diagonále.

Příklad 38. *Vypočtěte determinant matice*

$$M = \begin{bmatrix} 2 & 3 & 0 \\ 0 & -5 & 1 \\ 0 & 0 & 3 \end{bmatrix}.$$

Příklad 39. *Vypočtěte determinanty těchto matic:*

$$A = \begin{bmatrix} 2 & -1 \\ -4 & 3 \end{bmatrix}, \quad B = \begin{bmatrix} 0 & 1 & -2 \\ -1 & 0 & 3 \\ 2 & -3 & 0 \end{bmatrix}, \quad C = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 5 & 8 \\ 3 & 8 & 10 \end{bmatrix}.$$